

O'ZBEK XALQ MAQOLLARINING LINGVOMADANIY XUSUSIYATLARI TAHLILI

Ahadova Gulhayo Azimovna

second year master student at Bukhara International University, e-mail:

akhadovagulya103@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu tezisdagi o'zbek xalq maqollarining lingvomadaniy xususiyatlari tahlil qilinadi. Maqollar xalqning tarixiy tajribasi, milliy qadriyatlarini, dunyoqarashi va ijtimoiy-madaniy hayotini o'zida mujassam etgan muhim til birliklari sifatida o'rganiladi. Ishda maqollarning semantik, pragmatik va stilistik jihatlari lingvomadaniy yondashuv asosida yoritilib, ularning milliy mentalitetni aks ettirishdagi o'rni ochib beriladi. Shuningdek, maqollar orqali xalqning urf-odatlarini, axloqiy me'yorlari va madaniy stereotiplari qanday ifodalanishi tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *maqol, lingvomadaniyat, milliy mentalitet, semantika, pragmatika, madaniy qadriyatlar, til va madaniyat, paremiologik birliklar.*

Annotation: *This thesis analyzes the linguocultural features of Uzbek folk proverbs. Proverbs are examined as important linguistic units that embody a people's historical experience, national values, worldview, and sociocultural life. This study illuminates the semantic, pragmatic, and stylistic aspects of proverbs from a linguocultural perspective, revealing their role in reflecting the national mentality. It also analyzes how a people's customs, moral norms, and cultural stereotypes are expressed through proverbs.*

Key words: *proverbs, linguoculture, national mentality, semantics, pragmatics, cultural values, language and culture, paremiological units.*

Maqollar o'zining qisqacha shaklida chuqur ma'nolarni va hikmatlarni jamlaydi. Ular ijtimoiy va axloqiy vaziyatlarni tahlil qilish, to'g'ri yo'lni ko'rsatish, hayotiy tajribalarni qisqacha ifodalash uchun qulay vositadir. O'zbek xalq maqollari ko'pincha xalqning urf-odatlarini, qadriyatlarini va tabiatga bo'lgan munosabatini ifodalaydi. Ular, shuningdek, insoniyatning mehnatga, sabr-toqatga, do'stlikka va adolatga bo'lgan yuksak qadriyatlarini aks ettiradi. Maqollarni o'rganish nafaqat tilni, balki milliy madaniyatni ham chuqurroq anglashga yordam beradi.

Tilimizning tasviriy ifodalarga boyligi, bo'yoqdorligi maqollarda ham namoyon bo'ladi. Dono xalqimiz milliy madaniyatini, mentalitetini, so'z boyligini maqollar orqali ham namoyon qiladi. Adabiyot beqiyos ma'naviy merosdir. Uni o'rganish, anglash, mag'zini chaqish, hayotiy xulosalar chiqarish, ayniqsa, yoshlar tarbiyasida katta ahamiyatga ega bo'lsa, uning

tili, soʻz boyligi, maʼno mazmuni, madaniyatimizda tutgan oʻrnini anglash maʼnaviy yuksalish uchun muhim omil sanaladi

Maqollarga qarajak qaysi maqol ijobiy yoki salbiy maʼnolarga ega ekanligini bilib olishimiz mumkin. Ingliz maqollarida milliylik muhim ahamiyatga ega. Biz koʻpincha ingliz xalqining xarakteri haqida gapiramiz va bu, ayniqsa, xalqaro munosabatlarda mamlakatimiz vakili boʻlganida toʻgʻri keladi. Ota-bobolarimizdan qolgan qoʻshiqlar, ertaklar, marosimlar tarzida oʻqilgan xabarlarimiz hozirgacha saqlanib qolgan. Ammo eng qisqa, eng maʼlumotli va ehtimol eng koʻp ishlatiladigan xabarlar maqol va maqollardir.

Maqollar koʻpincha yuzaki yozilgandan farqli maʼnoga ega. “Yomon xotin olishdan oldin boʻydoq boʻlgan yaxshi”, “Qizi borning jozibasi bor”, “Haydasang, kuzda haydasang, kuzda haydamasang, sen yuzma-yuz haydab yuboradi” degandaoʻziga xos maʼnolar mavjud boʻlib, ularni umuman maqollar haqida bilsangiz, tushunish mumkin. “Qargʻa qargʻaning koʻzini qargʻamaydi” degan maqol ham majoziy maʼnoga ega. - “Toʻgʻrilar” kabi maqollar bilan tanishar ekanmiz, tom maʼno yashirin ekanligini, asl maʼno esa vaqt oʻtishi bilan oʻzlashtirgan narsa ekanligini tushunamiz.

Maqollar bizga mamlakatimiz tarixini va yillar davomida odamlar uchun muhim boʻlgan narsalarni tushunishga yordam beradi. Ular ham mazmunan juda boy, turli mavzularga ega. Maqollar ogʻizdan ogʻizgaoʻtib, doimiy ravishda bir kishidan ikkinchisiga oʻtib borgani uchun juda katta kuchga ega. Maqol yozish sanʼati juda muhim, chunki bu maqollarni vaqt oʻtishi bilan tirik va mazmunli saqlashga yordam beradi.

Oʻzbek maqollarining mano jihatdan olib koʻrilsa oʻz va koʻchma maʼnolarni anglatishi mumkin. Misollarda koʻrib chiqamiz: Koʻp gap eshakka yuk. Bu maqol koʻchma maʼnoda kelgan. Ayrimlar koʻp gapiradiganlar haqida shunday maqol aytadilar: eshakni ogʻirlik tortayotgandek. Ortiqcha gapirmay ishingizni qilishga harakat qiling, bu koʻp gapiryapsiz degani. Mahmud Qoshgʻariy maqollarida vatanparvar boʻlish, mehnatsevar boʻlish, zamoaviy boʻlish hayotdagi muhim qadriyat ekani aytiladi. Buni otning belkurakida ishlash uchun ishlatiladigan ot misolida ham koʻrishimiz mumkin. Bu kelajakdaotning bolalariga yordam beradi. Yana bir maqoldaaytilishicha, biz farzandlarimizga yaxshilik qilsak, ular bizga yaxshilik qiladilar. Bu biz hayot tajribamizdan oʻrganishimiz mumkin boʻlgan narsadir. Koʻpgina maqollar vatanparvarlik maqollaridir. “Vatan”, “yurt”, “vatan”, “tugʻilgan yurt”, “xalq”, “xalq”, “oʻz pechak” kabi lugʻaviy birliklar bu maqollarning maʼnosini ochishdaasosiy soʻz boʻlib qoʻllanadi. Matn hosil qilish uchun ishlatiladigan soʻzlarning barchasi shu markaziy soʻz atrofida birlashadi. Bu maqolning maʼnosini ochishga yordam beradi.Misol uchun Yurtingda baxtli

bo'lsang, ranging somon bo'lmas. Turli xil narsalarni sevadigan odamlarning misollarini ko'rishimiz mumkin. Bulbul maysani, odam yurtni sevadi, Vatan xarobasi hayot tashvishi. Eridan ayrilib yetti yil yig'laydi, o'lguncha, begona yurtda podshoh bo'lguncha yig'laydi. Ba'zi maqollarda ko'p mehnat qilish va samarali bo'lish muhimligi haqida so'z boradi. Bu maqollarda fe'llar (harakatli so'zlar) asosiy so'zlardir. Misol uchun, ekmoq, qazmoq, sochmoq, harakat qilmoq, ishlamoq, bermoq, olmoq, ekmoq, o'rmoq, kesmoq, boqmoq, haydamoq, shudgor qilmoq, takror qilmoq, to'ydirmoq, qazimoq, jondan kechmoq, ishlamoq, bilmoq, tishlamoq, qo'rqmoq, rohat ko'rmoq, toblanmoq, bilinmoq, engmoq, ter to'kmoq, qimirlamoq kabi fe'llar mehnatni ulug'lovchi maqollarning asosiy lug'at tarkibini tashkil etgan.

Mehnat tushunchali maqollarda qo'shma gap qismlari qiyos (Mehnat qilib topganing, qandu asal totganing; Olib qochguncha, sochib qoch), shart (Ter to'kib sochsang urug' yer seni qo'ymas quruq; Ekinni erta ekkan, hosilin erta o'rar; Ish quroling soz bo'lsa, mashaqqating oz bo'lar), o'xshatish (Er -xazina, suv -oltin), zidlash (Bo'y ishlamas, qo'l ishlar) munosabatlarini ifodalaydi. Ilm va hunar, kasb-kor haqidagi maqollarni tashkil etuvchi ot va fe'llarning ma'no guruhlarini ham almashadi.

O'zbek xalq maqollarining lingvomadaniy xususiyatlari tahlili shuni ko'rsatadiki, maqollar xalqning tarixiy tajribasi, dunyoqarashi va milliy qadriyatlarini mujassam etgan muhim lisoniy birlikdir. Ular nafaqat tilning obrazli va ixcham ifoda vositasi, balki madaniy axborotni avlodlardan avlodga uzatuvchi kommunikativ mexanizm sifatida ham xizmat qiladi. Tahlil natijalariga ko'ra, o'zbek maqollarida milliy mentalitet, urf-odatlar, ijtimoiy munosabatlar va axloqiy me'yorlar aniq aks etadi. Xususan, mehnatsevarlik, sabr-toqat, hurmat, hamjihatlik kabi qadriyatlar maqollar mazmunida markaziy o'rin egallaydi. Shu bilan birga, maqollarda tabiat, turmush tarzi va tarixiy sharoitlar bilan bog'liq obrazlar keng qo'llanilib, ular xalqning borliqni idrok etish uslubini namoyon etadi. O'zbek xalq maqollari milliy madaniyat va tilning o'zaro uyg'unlashgan ko'rinishi bo'lib, ular xalqning lingvomadaniy kodini ifodalaydi hamda jamiyatning ma'naviy boyligini aks ettiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Marvin, D.E. Antiquity of Proverbs. - New York and London: G.P Putnam Sons, 1922. -103 p.
2. Madayev O., Sobitova T. Xalq og'zaki poetik ijodi. - T.: Sharq, 2010. - 207b.

3. Meider, W. Dundes, A. The Wisdom of Many: Essays on the Proverb. - NewYork: Garland, 1995. -340 p.

4. Mirzayev T., Musoqulov A., Sarimsoqov B. O`zbek xalq maqollari . - T.: Sharq, 2005. -508 b.